

Gadeudgravning i Allehelgensgade, Bredgade og Grønnegade i Roskilde

Bygherrerapport af Anna Severine Beck

Indledning

I efteråret 2010 skulle Roskilde Forsyning A/S bl.a. renovere regnvandsbrønde i Grønnegade, Allehelgensgade og Bredgade. Da disse gader ligger centralt i Roskildes middelalderlige bymidte foretog Roskilde Museum en række mindre udgravninger af kulturlag og vejbaner, som dukkede op ved entreprenørens arbejde. (Fig. 1.)

Fig. 1. Undersøgelsesområdet er vist med rødt. Gengivet med tilladelse fra Kort- og Matrikelstyrelsen.

Topografi, terræn og undergrund

Bredgade og Grønnegade ligger i den sydlige del af Roskildes middelalderlige bykerne. Gaderne var i middelalderen en del af en adelgade, dvs. en offentlig gade, der skulle holdes farbar. Den har sandsynligvis stort set fulgt Bredgades og den vestlige del af Grønnegades moderne forløb, og derfra er den drejet mod sydøst til den nuværende Jernbanegade, omtrent hvor Fruegade udmunder i Grønnegade. (Fig. 2.)

Den berørte del af den eksisterende vejbane befinder sig i ca. 38,88 m.o.h. ved hjørnet mellem Bredgade og Gullandsstræde, herfra stiger terrænet jævnt mod øst til omkring 42,75 m.o.h. ved Frue Kirke Stræde. Herfra er der et svagt fald i terrænet, så hjørnet af Fruegade og Grønnegade befinder sig 42,60 m.o.h.

Undergrunden var alle steder lys gullig moræneler, der dækkes af middelalderlige kulturlag og vejbrølægninger af varierende tykkelse og karakter.

Udgravningens resultater

Allehelgensgade 21

Tilsyn med kloak tracé i østsiden af Allehelgensgade ved nr. 21, overfor nr. 18 og ud for andet vindue nord for hoveddøren. (Fig. 3.)

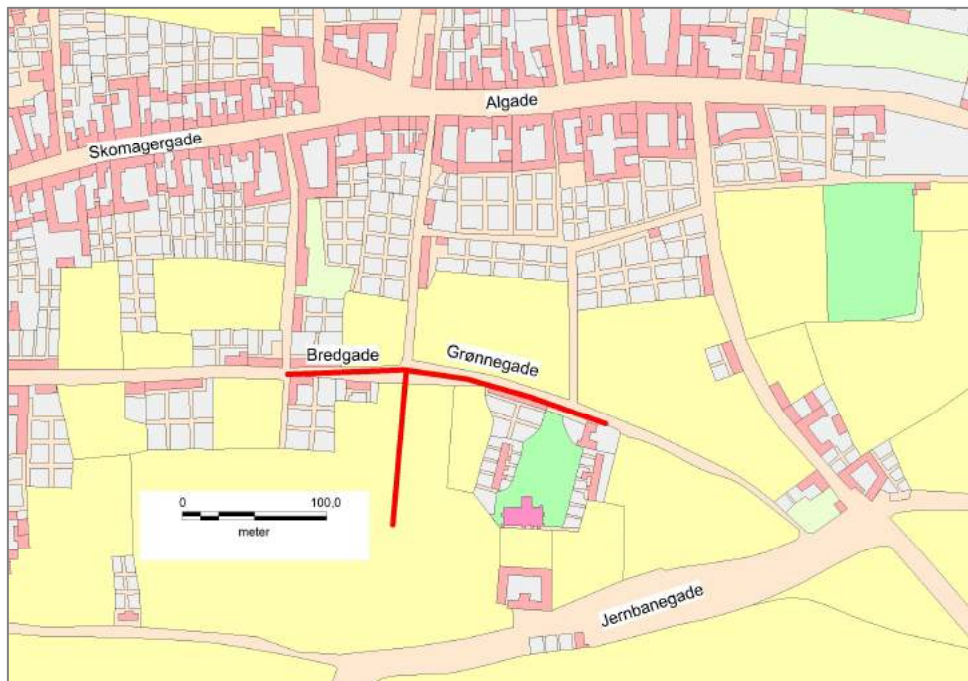

Fig. 2. Gader og bygninger i kvarteret omkring Grønnegade og Bredgade i begyndelsen af 1800-tallet. Undersøgelsesområdet er vist med rødt.

I traceet, som var ca. 50 cm bredt, har der tidligere været gravet. Det var derfor kun de østligste 8 cm, der var urørte. I 120 cm's dybde smaldede den tidligere gravede grøft ind, og der blev således en ca. 25 cm bred, urørt flade synlig. I niveau 126-135 cm (under asfalt) blev taget en jordprøve til pollenanalyse. Laget, der var kompakt og gytjeagtigt, rummede i øvrigt dyrekogler, glaseret tegl og nister af trækul. Der blev ikke fundet anlæg eller brolægninger.

Pollenanalysen viste, at eg var den mest dominerende træart, mens hassel, poppel, birk, pil og fyr var betydeligt svagere repræsenterede.¹ Blandt urterne var det stort set kun græsser, der var til stede, sammen med pollen fra rug, byg, spergel og kornblomst.

Bredgade 4

Ved udskiftningen af en regnvandsbrønd blev der åbnet et vinkelfelt, der følger fortovs-kanten rundt i hjørnet mellem Bredgade og Gullandsstræde. (Se fig. 3.) I alt undersøgtes ca. 16 m².

Der blev observeret brolægning i flere niveauer. Den ældste brolægning, A3, fandtes i en dybde af 110-120 cm under asfalten. Den bestod af små og lidt større sten, ikke mindst flint. Den virkede fast sammenkørt og har sandsynligvis været udbedret adskillige gange. Der er med stor sandsynlighed tale om en vejbelægning, der er anlagt ovenpå et lag af humusholdigt sandet ler. Brolægningens karakter minder om den nederste brolægning observeret i udgravningen af Grønnegade 10 (ROM 2829), bortset fra, at mængden af fund mellem stenene (især kogler, træ og metal) var markant mindre i det aktuelle tracé. Da brolægningen i Grønnegade er dateret til 1300-tallet, er det sandsynligt, at den aktuelle brolægning også skal dateres hertil.

En yngre brolægning, A2, fandtes omkring 105 cm under asfalten. Den forekom mere lemfældigt udført, men bestod også af natursten iblandet dyrekogler og mindre træstykker. A2 kan være en sidste og lidt senere udbedring af brolægningen således, at A2 ikke skal ses som en selvstændig brolægning, men som en del af A3.

Der er blevet foretaget pollenanalyser af jordprøver fra den ældste brolægning og et overliggende lag (lag 20), der lå mellem 94 og 114 cm under asfalten. Forholdet mellem urter og træer er omtrent 1:5 med eg som dominerende art i begge horisonter. Det er interessant, at der i brolægningen kun var pollen fra eg (83 %) og el (ca. 17 %), mens lag 20 kun rummede 2 % el, og

hassel udgjorde ca. 14 %. Eg udgjorde 61 %. Der synes at være sket en forøgelse af træarterne i perioden.² Samme forhold gør sig gældende for urtepollen, hvor brølægningen stort set kun rummede mælkebøtte, der til gengæld var betydeligt svagere repræsenteret i lag 20. Her var desuden pollen fra knopurt, vejbred og syrefamilien. For kornpollen var det karakteristisk, at der udelukkende var rug i brølægningen, mens lag 20 omfattede pollen fra rug, byg og et lille indslag af hør.

Fig. 3. Undersøgte felter er markeret med rødt.

Grønnegade 5

Ved udskiftningen af brønd ud for porten i Grønnegade 5, blev der gravet et rektangulært felt. (Fig. 3.) En del af feltet var allerede bortgravet ved etableringen af en fjernvarmeledning i 2009 (ROM 2220). Den aktuelle udgravning gik dog dybere ned og stødte her på uforstyrrede kulturlag. I alt undersøgte ca. 6 m².

I Grønnegade 5 blev der observeret to lag af brølægning af ret forskellig karakter. Den nederste brølægning bestod af mindre sten (bl.a. flint), hvorimod den øvre brølægning bestod af større marksten. Brølgningerne var kun adskilt af et tyndt kulturlag. Både over og under brølgningerne fandtes mere massive kulturlag. Brølgningerne er udaterede.

Der er tidligere gravet ud for Grønnegade 5 (ROM 2220, Profil 2.), hvor der blev fundet spor af fire vejlag (henholdsvis 55 cm, 65 cm, 69 cm og 73 cm under asfalt). Disse vejlag kunne ikke genfindes i den aktuelle udgravning. I det tidligere tracés nordside blev der observeret to større sten, der kan stamme fra en syld. Brølgningerne i den aktuelle udgravning kan således måske tilhøre bebyggelsen nord for Grønnegade, snarere end at være egentlige vejbelægninger. Det ville forklare, hvorfor der kun er begrænset opbygning af kulturlag, og at brølgningerne ikke har samme massive karakter som brølgningen andre steder i Grønnegade og Bredgade.

Grønnegade 6A

Ved udgravningen ud for Grønnegade 6A blev der undersøgt et rektangulært felt – i alt er undersøgt ca. 6,6 m².

I vestsiden af feltet kunne ses en flintbrolægning iblandet tegl i 104-125cm dybde. Derunder var gråt kulturlag ned til 170cm's dybde, hvor det afløstes af rødler med klumper af blåler til 210 cm dybde.

Grønnegade 8A

Ved udgravningen ud for Grønnegade 8A, der støder op til nedgravningen ud for Grønnegade 6A, blev der undersøgt et rektangulært felt på 3,7 m².

Under jordarbejdet blev iagttaget en flintbrolægning med tegl i en dybde af 104cm under asfalt, liggende i homogent brunt ler. Derunder var 10 cm gråt sand over gult ler iblandet klatter af blåler, som formentlig er tilført. Ueberørt råjord blev ikke påtruffet.

Grønnegade 18

Ved udgravningen ud for Grønnegade 18 ved hjørnet til Fruegade blev der undersøgt et felt på i alt 14,5 m². (Fig. 3.)

I det trefløjede felt blev der observeret mindst tre lag af vejbrolægning. Nederst fandtes en brolægning bestående af ét sammenhængende lag af små runde flintsten. Herover fandtes mindst ét lag af mere uregelmæssig brolægning bestående af mindre og større sten. Endelig fandtes et lag af brolægning af større marksten sat i et lag af gulligt sand. De to øverste brolægninger er kun observeret i grøft 1, 3 (østlige del) og 4, hvorimod den nederste brolægning er fundet i alle grøfter. (Fig. 4.)

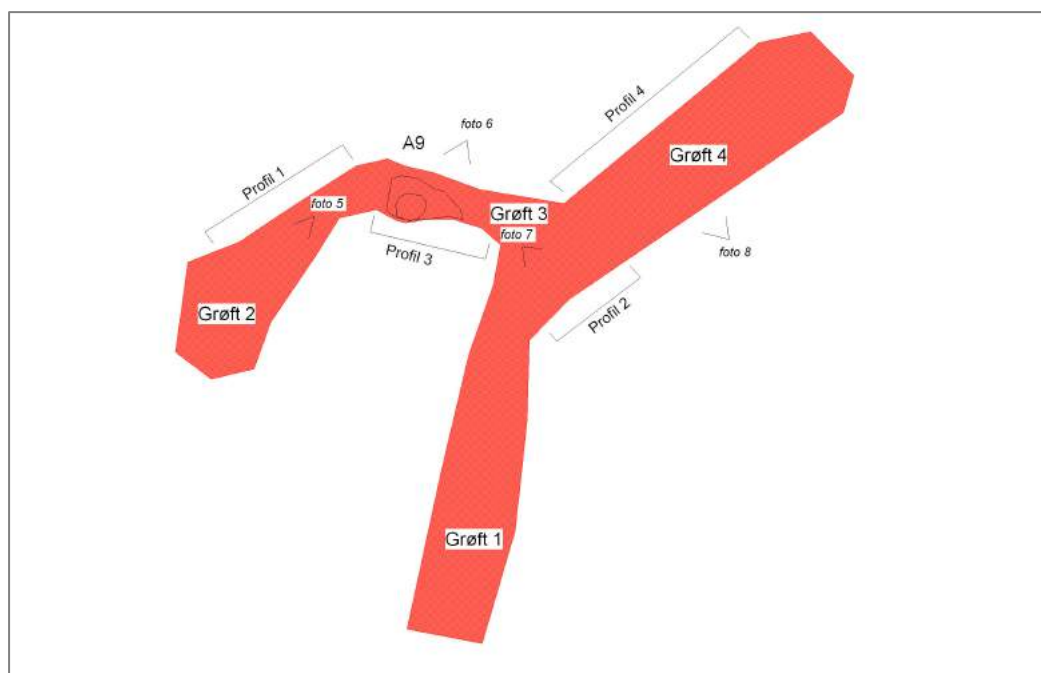

Fig. 4. Feltet på hjørnet af Fruegade og Grønnegade 18. Nord er opad.

Den nederste brolægning er ikke dateret, da der ingen fund blev gjort i forbindelse hermed. I karakter kan den minde om den nederste brolægning i Algade (bl.a. omkring Skt. Laurentius), hvor denne brolægning dateres til begyndelsen af 1000-tallet (Koch 2000, 78). Denne

datering kan dog hverken be- eller afkræftes med hensyn til brolægningen i Grønnegade. Den øverste brolægning, der var sat i sand, minder i karakter om tidligere observerede brolægninger i Algade, Dronning Margrethesvej og i Provstevænget, hvor de dateres til slutningen af middelalderen (Koch 2000, 82). En sådan datering er derfor sandsynlig for den øverste brolægning (A6). Den midterste brolægning (A7) er udateret, men tilhører i al fald middelalderen. Midt i grøft 3 blev der observeret et stolpehul med bevaret stolpe i. Stolpen er årringsdateret til slutningen af 1400-tallet, og skal derfor ses i sammenhæng med den øverste brolægning.³ Stolpen har sandsynligvis stået i kanten af vejen, men funktionen er desværre ukendt. Dimensionerne af stolpen (50x55cm) gør, at den kan have haft en bærende funktion (bygning/hegn/port?). Øvrige levn af en eventuel konstruktion ligger dog i så tilfælde uden for det aktuelle udgravningsfelt og kan således ikke bekræftes. Stolpen kan også have fungeret som markeringspæl i forbindelse med vejen eller Vor Frue kloster, der ligger umiddelbart syd herfor. En funktion i forbindelse med en brønd på stedet er også en mulighed, der dog ikke kan bekræftes yderligere.

Ud over brolægningerne fandtes i Fruegade en kalkgrube, A10, af flensborgtegl ca. 70-130cm under asfalt, og en anden kalkgrube (A11) i 1,20-1,25m dybde i kanten af Grønnegade, hvor det kunne konstateres, at den var yngre end brolægningen (A6). Kalkgruberne er begge fra nyere tid.

Konklusion

Ved den arkæologiske overvågning i Allehelgensgade og Bredgade/Grønnegade blev der i alt undersøgt ca. 47 m², og der blev observeret kulturlevn i alle de gravede tracéer.

I Allehelgensgade blev der iagttaget kulturlag, men ingen spor af vejforløb, hvilket svarer til, at Allehelgensgade sandsynligvis ikke var gennemgående i middelalderen til den moderne Jernbanegade, men stoppede ved Bredgade/Grønnegade. (Se fig. 2.)

I Bredgade/Grønnegade blev der generelt set observeret flere lag af vejbrolægninger. Det var dog ikke alle vejbelægninger, som kunne genfindes på hele strækningen. På baggrund af den aktuelle og tidligere undersøgelser kan det se ud til, at Bredgade enten har været lidt smallere eller har ligget lidt længere mod nord, end den gør i dag. Middelalderens Grønnegade har sandsynligvis også været smallere end den moderne Grønnegade, da den nordlige side af Grønnegade har ligget sydligere, end den gør i dag. Omkring hjørnet af Grønnegade og Fruegade blev der fundet en ældre brolægning, som har en anden udstrækning end gadens forløb. Om den skal ses i forbindelse med Vor Frue kirke/kloster, der ligger umiddelbart syd herfor, er dog uvist.

Undersøgelserne i Bredgade/Grønnegade viste desuden, at der stadig findes intakte kulturlag med gode bevaringsforhold i området.

Undersøgelserne i Allehelgensgade og Bredgade/Grønnegade betyder på denne måde, at dele af Roskildes middelalderlige vejnet kan kortlægges. Som del af de middelalderlige "adelgader" eller "hærstræder" har en nærmere kortlægning af Bredgade/Grønnegade stor betydning for forståelsen af Roskilde bys tidligste historie.

Administrative data

ROM 2799, Allehelgensgade, Bredgade og Grønnegade – arkæologisk overvågning af ledningsarbejder. Matr.nr. 7000cf, 7000db, Roskilde Bygrunde, Roskilde Domsogn, Sømme Herred, Gl. Københavns Amt

Den 2. juli 2010 fik Roskilde Museum en henvendelse fra Roskilde Forsyning om en forestående reovering af kloaknettet i Allehelgensgade og Bredgade/Grønnegade. Det meste af reoveringen skulle foregå ved "strømning", men ved enkelte stikledninger var det nødvendigt at grave ned og

lægge helt nye rør, hvorved uforstyrrede kulturlag ville blive berørt. Der blev indgået aftale om, at museet skulle foretage en arkæologisk overvågning af jordarbejdet og – i det omfang det skønnedes nødvendigt – standse arbejdet i henhold til Museumslovens §27 for at foretage den nødvendige registrering.

Roskilde Museum var ansvarlig for undersøgelsen. Originaldokumentation og oldsager opbevares på museet. Ansvarlig udgravningsleder var Jens M. Ulriksen, daglig tilstede på udgravningen var mag.art. Anna S. Beck.

Udgiften til undersøgelsen blev afholdt af Roskilde Forsyning A/S i sin egenskab af bygherre.

Udgravningens forløb

Undersøgelsen blev igangsat den 4. oktober 2010 og afsluttedes den 17. november 2010. Mus.insp. Jens Ulriksen stod for overvågningen den 4.-27.oktober, hvorpå mag.art. Anna S. Beck overtog fra den 27. oktober og frem.

Overvågningen foregik i et tæt samarbejde mellem entreprenøren og museet, således at der var et naturligt flow mellem registrering og jordarbejde. Overvågningen begyndte i Allehelgensgade, hvor der kun observeredes bevarede kulturlevn i et enkelt tracé. Derefter rykkede arbejdet til Grønnegade 6A og 8A. Næste tracé gravedes ud for Grønnegade 18, hvor gravearbejdet og registreringen skred trinvis frem (grøft 1-4). Efter tracéet i Grønnegade 18 var lukket, flyttede arbejdet til Bredgade 4. Her gravedes først grøft 1, siden grøft 2. Endelig gravedes et enkelt mindre tracé ud for Grønnegade 5.

Overvågningen foregik sideløbende med udgravningerne af felter ud for henholdsvis Grønnegade 10 (ROM 2829) og Bredgade 5a (ROM 2799).

Udgravningsmetode og dokumentation

Jordarbejdet blev udført af Wicotec A/S med en minigraver (2,5 ton) med henholdsvis en 40 og 60 cm bred skovl. Gravearbejdet blev udført under opsyn af museets personale og blev stoppet, når kulturlevn, der krævede yderligere dokumentation, fremkom.

Profiler og flader blev afrenset med henholdsvis skovl og skelske. Relevante profiler og flader blev skitseret i gravebogen eller tegnet på folie i målestoksforhold 1:10.

Jordprøver er udtaget med skelske i en 4-liters frysepose. Prøverne blev analyseret på Institut for Miljø, Samfund og Rumlig Forandring (ENSPAC), Roskilde Universitet.

Digitale fotos er taget med et Olympus spejlreflekskamera. Fotos ligger i TIFF-format i sagsmappen under unikt optagenummer.

Feltgrænserne og specifikke anlæg blev indmålt med GPS af to omgange af henholdsvis mus. insp. Jens M. Ulriksen og mus.insp. Cille Krause, Roskilde Museum. Der blev ikke lavet yderligere målesystem. Feltets overkant målt med GPS som koter i DVR90. Herudfra blev de øvrige nivelementer udregnet.

Litteratur

Koch. H. 2000 Roskildes offentlige rum i middelalderen. I: T. Christensen & M. Andersen (red.): *Civitas Roscald – fra byens begyndelse*. Roskilde Museums Forlag, 45-110.

¹ Pollenanalysen blev lavet af Lis Højlund Pedersen, ENSPAC, Roskilde Universitet.

² Pollen var dog dårligt bevaret i det dybest liggende lag, hvorfor forholdene kan have været anderledes.

³ Årringsdateringen er foretaget af Dendrokronologisk Laboratorium, Nationalmuseet (J.nr. A9021). Selvom det umiddelbart så ud til, at der var bark bevaret på stammen, viste analysen, at der ikke var bevaret splintved. Dendroanalysen af prøven viste, at træet har en egenalder på mindst 64 år. Årringforløbet er stærkt uregelmæssigt og præget af skader i træets levetid. Den yngste bevarede årring er dannet i 1460. Efter tillæg af årringe for det manglende splintved, kan det beregnes at træet er fældet efter 1480 e. Kr.